

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE ÂŞIĞIN EN ZOR İMTİHANI: AYRILIK

Classical Turkish Poetry's Hardest Expression of Love: Separation

Nazmi ÖZEROL

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nazmiozerol@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9583-2165.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 02.08.2024

Kabul/Accepted: 02.09.2024

DOI: 10.51592/kulliyat.1527302

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk Şiiri, ayrılık, bağdaştırma, imge.

Keywords

Classical Turkish poetry, separation, reconciliation, image.

ÖZ

Ayrılık edebiyatın, özellikle de şiirin vazgeçilmez temalarından biridir. Sevgiliden ayrılmak da şiirde en çok ele alınan konuların başında gelir. Âşığın duygu dünyasında eşsiz bir yerde konumlandığı sevgilinin onu terk etmesi, yoğun ve derin çaresizlik duygusunu beraberinde getirir. Ayrılık neticesinde hayal kırıklığı, yalnızlık, keder gibi olumsuz duygular yaşanır. Klasik Türk şiirinde de âşık, sevgiliye kavuşmak için yanıp tutuşur; türlü mücadelelere girer, ancak vuslat çoğu zaman gerçekleşmez, çünkü geleneğe göre ayrılık, âşığın alın yazısıdır. Ayrılık, çoğu zaman ruhu incittiği, âşığa gözyaşı döktürdüğü, âdeta âşığı soluksuz bıraktığı için "gam, dert, bela, üzüntü, güçsüzlük, gözyaşı, yük, korku, gariplik, sitem, dayanılmazlık, mahrumiyet, sabır" gibi unsurlarla özdeşleştirilir. Ayrılık, katlanılmaz olsa da âşık, kendince bu büyük acıyla baş etme yöntemleri geliştirmiştir. Klasik şiirdeki aşk anlayışında güç, sevgilinin elinde olduğu için âşık kendisine biçilen mağdur rolüne katlanmak zorundadır. Âşık, böyle bir psikolojiye maruz bırakıldığı için ayrılığa pek de itiraz edemez. Bu çalışmada âşığın en zor imtihanı olan ve şiirde "firâk, firkat/fürkat, iftirak, hicr/hecr, cüdâ, cüdâyî" kelimeleriyle ifade edilen ayrılık kavramının, Klasik Türk şiirinde nasıl işlendiği ele alınmıştır. İncelenen beyitlerde şairlerin ayrılık kavramını, çeşitli edebî sanatlardan yararlanarak, yakın ve uzak çağrışımlar sağlayan kelimelerle nasıl ilişkilendirdiği, hayal dünyalarını somutlaştırmada alışılmadık bağdaştırmalar yoluyla ne tür imgeler kullandıkları ortaya konmuştur.

ABSTRACT

Separation is one of the indispensable themes of literature, especially poetry. Separation from the beloved is also one of the most frequently discussed topics in poetry. The beloved, who has positioned himself in a unique place in the lover's emotional world, leaves him, bringing with it an intense and deep sense of helplessness. As a result of separation, negative emotions such as disappointment, loneliness, and grief are experienced. In classical Turkish poetry, the lover yearns to be reunited with the beloved; he engages in various struggles, but reunion often does not occur, because according to tradition, separation is the lover's destiny. Separation is often identified with elements such as "sadness, trouble, calamity, sadness, weakness, tears, burden, fear, strangeness, reproach, unbearable, deprivation, patience" because it hurts the soul, makes the lover shed tears, and almost leaves the lover breathless. Although separation is unbearable, the lover has developed his own methods of coping with this great pain. In the classical poetry understanding of love, since the power is in the hands of the beloved, the lover has to endure the victim role assigned to him. Since the lover is exposed to such a psychology, he cannot really object to separation. In this study, the concept of separation, which is the most difficult test of the lover and is expressed in poetry with the words "firâk, firkat/fürkat, iftirak, hicr/hecr, cüdâ, cüdâyî", is discussed and how it is handled in Classical Turkish poetry. In the examined couplets, it is revealed how the poets associate the concept of separation with words that provide close and distant associations by making use of various literary arts, and what kind of images they use through unusual associations in concretizing their imaginary worlds.

Atıf/Citation: Özerol, N. (2024), "Klasik Türk Şiirinde Âşığın En Zor İmtihani: Ayrılık", *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 15(Ağustos), 93-116.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Nazmi ÖZEROL, nazmiozerol@hotmail.com

GİRİŞ

Ayrılık; birinden, bir yerden, bir şeyden uzak düşme anlamına gelir. Ayırmak; bir şeyi, bir kişiyi bir yerden, bir olaydan veya durumdan koparmak, uzaklaştırmaktır. Ayırdığımız her neyse bu duruma ayrılık denir. Mevlana ünlü *Mesnevi*'sinde "Dinle neyden kim hikâyet etmede/Ayrılıklardan şikâyet itmede (Ney'i dinle ki bir hikâye anlatıyor; ayrılıklardan şikâyet ediyor.) *Der kamışlıktan kopardılar beni/ Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni* (Beni kamışlıktan kopardılar; feryatlarım erkek ve kadın herkesi ağlattı.) diyerek dünya macerasını, öz yurdundan koparılmış bir kamışla özetlemiştir. Allah, önce ruhları yaratmış, Bezm-i Elest'te bütün ruhlara "Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?)" hitabında bulununca ruhlara: "Kâlû Belâ (Evet, sen bizim Rabb'imizsin.) demişlerdir (A'râf Sûresi 171-172). İşte insanoğlu vermiş olduğu bu söz ile Allah'ın katından ayrılmış, gurbet diyarı olan dünyaya gelmiş ve ilk ayrılığı yaşamıştır, yani ney'in sazlıktan kopuşu gibi, insan da asıl vatanından ayrılıp gurbete düşmüştür.

Ayrılık, sevgiyle bağlantılı olduğu için sevgiyi tatmamış bir kimse, sevmemiş bir insan ne özlem duyabilir ne de hasretlik çekebilir. Ayrılığın ne demek olduğunu ancak seven kişiler bilebilir. Ayrılık; insanın ruhunda, duygu dünyasında derin yaralar açar. Bir ayrılık şarkısını dinlerken hüzünlünen biri, sevgilisinden ayrıldığı için hüzünlenir. Böyle bir sevgiyi tatmamış kişi, bu acının derinliğini hissedemez. Abdurrahim Karakoç, *Mihriban* adlı şiirinde "Ayrılıktan zor belleme ölümü" diyerek ayrılığın, ölümden zor olduğunu anlatır. Yine Karacaoğlan'ın "Ölüm ile ayrılığı tartmışlar/Elli dirhem fazla gelmiş ayrılık" demesi, ayrılığın ölümün de üzerinde acı bir durum olduğunu gösterir. Orhan Veli'nin *Kitabe-i Seng-i Mezar* şiirinde Süleyman Efendi'nin kahvehanesinin duvarında el yazısıyla yazılı olan "Ölüm Allah'ın emri/Ayrılık olmasaydı" sözü de ölümün ayrılığın karşısında bir nebze de olsa çekilecek bir dert olduğunu gösterir.

Sevgilisinden ayrı düşmüş bir âşığın hali, çölde susuz kalmış birine benzer. Her gördüğünü su sanıp serap görenler gibi âşık da her gördüğünü sevgilisi zanneder. Kimi görse sevgilisine benzetir hatta benzemesini ister. Taşlıcalı Yahya'nın berceste beytindeki "Kâşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihân/Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa" dizelerinde sevgilisinden ayrı kalmış âşık, her nereye gitse ondan bahsedilmesini ister. Ayrılık, âşığı o kadar etkilemiştir ki herkesin ondan bahsetmesi, onda kıskançlığı da yok etmiştir. Gülüp konuşan, şen şakrak birinin nasıl da içine kapanıp suskunlaştığı görülmek istense sevgilisinden ayrı kalan birinin görülmesi yeterlidir. "Deli gibi" tabirinin sevgiliden ayrı kalmış kimseler için kullanılması bu yüzdendir. Mecnun da Leyla'sından ayrı kalıp çöllere düştüğü için deli olarak anılmıştır.

Şairlere ayrılık şiirlerini yazdıran, sevgiliden ayrı kalmalarıdır. Nacer Khemir'in *Bab'Aziz* (2005) filminde geçmiş âşıkların geleneğini yaşatan bir sahne vardır. Sevgiliden ayrı kaldığı için yemeden içmeden kesilen âşık, suyun aksinde kendini görerek günlerce, aylarca, yıllarca bir gölün başında kendine bakarak konuşmadan, yemeden içmeden yaşar. Aşk, bu dünyanın işi olmadığından aşkıdan ayrılan kişi de bu dünyayla bağını keser. Dolayısıyla yaşarken ölü gibi görünür; ölmüştür ama toprağa girmemiştir.

Aşk, insanın içindeki boşluğu dolduran, arzularımızın yöneldiği ve arzularımızı düzenleyen bir merkez işlevi görür. Bu nedenle yoğun aşk bağlılığı geliştiren bazı insanlarda kayıp duygusu psikolojik ve psikomatik semptomların ortaya çıkmasına yol açabilir, çünkü ayrılıkla birlikte kişinin arzusunu yönlendirebileceği “sahip” ortadan kalkmıştır (Antakyalı, 2020: 51). Psikologların, psikiyatrların en çok uğraştıkları kişiler, ayrılık sonrası travmalar yaşayanlardır. Her zaman beraber olacağını düşünen kişiler, ayrı kaldıklarında kendi canlarından bir parçayı kaybetmiş gibi olurlar ve hayata tutunma noktasında ciddi problemler yaşarlar. Yaratıcı, insanların kodlarına sevgiyi yerleştirmiştir. İnsanlar içlerinde taşıdıkları tek parça sevgiyi ikiye bölüp birbiri aralarında bölüşürler. Biri, ötekiindeki sevgiyi çalıp (ayrılığı seçip) kayb olduğunda diğerinin aradığı aslında daha çok ona kaptırdığı sevgisidir. İnsan, her zaman kaybettiği sevgisini arar, bulamayınca deliye döner. İşte aşığı deliye çeviren ayrıldıktan sonra bulamadığı sevgisidir.

Klasik Türk şiirinde de âşık, sevgiliye kavuşmak için yanıp tutuşur; türlü mücadelelere girer, ancak vuslat çoğu zaman gerçekleşmez, çünkü geleneğe göre ayrılık, âşığın alın yazısıdır. Âşık da bu durumu kabullenmiştir. Tolasa'nın belirttiği gibi vuslat ve hicran ile ilgili beyitlerin birçoğunda âşık hicran halinin acılarından şikâyet eder, vuslatın zevkini düşünür, sevgiliden onu arzu eder, yalvarır, mümkün olmayınca eseflenir, yanar yakılır, kendisi yerine başkalarının vuslatta oluşu düşüncesi onu iyice perişan eder (1973: 405). Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen sevdasının peşine düşen, sevgilisi uğruna canını vermekten çekinmeyen âşık, kavuşmanın neticesinde meydana gelebilecek ayrılığa katlanamayacağını düşünerek yine ayrılığı tercih eder. Aslında âşığı duygusal anlamda diri tutan kavuşma arzusu, daima bir umut olarak kalmalıdır. Kavuşmanın aşkı öldürme riskine karşı âşık, çoğu zaman ayrılığı kabullenilir. Klasik şiirdeki aşk anlayışı, kavuşmaya değil ayrılığa dayanan ve ondan beslenen bir yapıya sahiptir.

Şiir dili, dil içinde yeni bir dil oluşturma çabasıdır. Günlük hayatta kullanılan dil göstergeleri yani kelimeler, sınırlı olduğu için şairlerin hayal dünyasını anlatmada yetersiz kalabilir. Bu yüzden şairler; duygularını, düşüncelerini, heyecanlarını, coşkularını ifade etmek için dilin imkânlarından yararlanarak kelimelere bambaşka anlam yüklemeleri yaparlar. Şiirde, özellikle tasviri anlatımlar daha çok hayalleri, soyut olayları somut bir biçimde anlatma esasına dayanır. Teşbih, teşhis, istiare, telmih gibi edebî sanatlar, alışılmadık bağdaştırmalar, şairlere hayal dünyalarını somutlaştırmada, yani imgeye dönüştürmede geniş imkânlar sunar. Klasik dönem şairleri de dilin sunduğu imkânlardan, özellikle kelimelerin çağrışım gücünden, azami derecede yararlanarak orijinal söyleyişler ortaya koymuşlardır.

Göstergeler/kelimeler kimi zaman söylendikleri anda zihnimizde tek bir kavramın belirmesine yol açmazlar; birçok tasarımı da birlikte yanlarında getirerek canlandırırlar. Göstergelerin zaman içinde yeni anlamlar kazanmalarına, anlam değişmelerine yol açan etkenler arasında uyandırdıkları duyguların da payı olmuştur (Aksan, 2016: 77-78). Ayrılık da âşık için dayanılmaz bir duygu durumu olduğu için “gam, dert, bela, acı, üzüntü, güçsüzlük, gözyaşı, yük, korku, gariplik, sitem, mahrumiyet, sabır” gibi tasarımları akla getirmektedir. Bu çalışmada “firâk, firkat/fürkat, iftirak, hicr/hecr, cüdâ, cüdâyî” kelimeleriyle ifade edilen ayrılık kavramının, Klasik Türk şiirinde nasıl işlendiği ele alınmıştır. Şairlerin ayrılık kavramını, çeşitle edebî sanatlardan yararlanarak, yakın ve uzak çağrışımlar sağlayan kelimelerle nasıl ilişkilendirdiği ortaya konmuştur.

1. Ayrılığa Olumsuz Bakış

Ayrılık, âşık için çoğu zaman ruhu inciten, âşığa gözyaşı döktüren, âdeta âşığı soluksuz bırakan bir durum olduğu için “gam, dert, bela, üzüntü, güçsüzlük, gözyaşı, yük, korku, gariplik, sitem, dayanılmazlık” gibi unsurlarla özdeşleştirilir.

Ayrılık gamıyla hüznü olan âşık sevgiliye kavuşarak mutlu olmak ister. Âşığın kalbi gam evidir ve sevgiliden bu yıkık evi onarması istenir. Canları zayıf ve çaresiz bırakan ayrılık gamı; gönülleri de yerle bir eden sevgilinin eziyet ve sitemleridir. Gönül çok zamandır ayrılık derdine düşmüş ve sedef gibi iki gözden gözyaşı cevherleri dökülmektedir:

Gam-ı hicrûnle mahzûnam beni vasluna mesrûr it

Şehâ gam-hâne-i kalbüm nice yıkdunsa ma'mûr it (Azmîzâde Hâletî G. 99/1)

Cânları zâr ü nizâr eyledi hecri ile gamın

Dilleri zir ü zeber kıldı cefâ vü sitemin (Ahmed Paşa G. 158/1)

Nice demdir gönül kim mübtelâ-yı derd-i hicrândır

Sadefveş ol sebebden her dü çeşmim gevher-efşândır (Seyyid Câzim G. 74/1)

Can acısını ayrılık derdiyle hasta olup sitemkâr bir sevgiliye gönül veren bilir. Âşığın gözünden kanlı yaşlar gelse buna şaşılmamalıdır. Ciğer, ayrılık belasının ateşiyle kebab gibi yanmıştır. Sevgilinin yanaklarının parlaklığı, düşman için meclisin mumu olunca kederli âşiklar da ayrılıktan bitkin bir hâle düşer. Âşık, ezelden ruh aşinası olduğu sevgilisinden sürekli ayrı olduğu için helak olduğunu söyler:

Cân acısını haste-i derd-i firâk olup

Dil-dâde-i nigâr-ı sitemkâr olan bilür (Bâkî G. 83/4)

'Aceb mi gözlerümden kanlu kanlu yaşlar gelse

Ciger nâr-ı belâ-yı hicr ile yandı kebâbâsâ (Azmîzâde Hâletî G. 44/4)

Şem'-i bezm olsa 'adûya tâb-ı ruhsârün senün

Hicr ile bî-tâb olur 'uşşâk-ı gam-hârün senün (Azmîzâde Hâletî G. 442/1)

Helâk oldum nedür cânâ bu fûrkatler cüdâlıklar

N'olaydı olmayaydı tâ ezelden âşinâlıklar (Emrî G. 201/1)

Âşık, ayrılık sebebiyle sürekli kanlı gözyaşı dökmektedir. Sevgilinin lal gibi kırmızı olan dudaklarının kederiyle yakut ve mercan gibi gözyaşı akıtmaktadır. Âşık, yaralı canı ve zayıf bedeniyle hicran yüküne güç yetiremez. Âşık “Ayrılık yükü arzu boyumu bükmece ayrılıktan bu kadar şikâyet etmezdim.” diyerek içinde bulunduğu zor durumu ve çaresizliğini ifade eder:

Dün gün firâkından gözüm yaşın döker kan akıtır

La'lin gamından dem-be-dem yâkût u mercân akıtır (Seyyid Nesîmî G. 111/1)

Nev'î nice getürsin hicrân yüküne tâkât

Cism-i nizâr böyle cân-ı figâr böyle (Nev'î G. 446/5)

Eylemezdim bu kadar kimseye izhâr-ı firâk

Bükdi kadd-i emelim neyleyeyim bâr-ı firâk (Şeref Hanım G. 84/1)

Sevgili; düşmanlara, yani rakiplere sürekli vuslatı tattırdığı için ayrılık çeken âşık da ağlamaktadır. Âşık, kavuşma âleminin ilkbaharını yaşasa da ayrılık korkusundan sürekli hazan yaprakları gibi titremektedir. Gönlü hastası olan âşık, tabibim dediği sevgilisine hitap eder ve kendisine şefkat göstermediği için ayrılıktan ölmesine ramak kaldığını söyler. Âşık, ayrılıktan bin kez ölse de sevgiliden bir aferin alamamıştır ve sevgilinin merhametsiz gönlüne bin kez aferin diyerek sitemini dile getirir.

Firâkından o yârün ağlamazduk Hâletî hergiz

Eger vaslıyla handân olmasaydı dâ'imâ a'dâ (Azmîzâde Hâletî G. 35/5)

Nev-bahâr-ı 'âlem-i vuslatda bîm-i hicrden

Muttasıl lerzendeyem mânend-i evrâk-ı hazân (Azmîzâde Hâletî G. 666/4)

Bir ramak kaldı tabîbim hecr ile cân virmege

'Âşık-ı dil-hasteye gelmez mi şefkat demleri (Şeref Hanım G. 253/2)

Bin kez öldüm hecr ile bir âferîn işitmedüm

Merhametsüz gönlüne cânâ hezârân âferîn (Üsküplü İshak Çelebi G. 221/3)

Âşık, ayrılığa dayanmak için büyü yaptırmayı bile düşünür; böylelikle kendi yüreği de sevgilinin yüreği gibi sert bir taş olacaktır. Ayrılık zamanlarının hatırlatılması helak olmak için bir sebeptir. Âşıklar, böyle bir habere dayanamazlar. Âşığın, sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarını öpüp sonra o şeker dudaklardan ayrılması, tatlı canının bedeninden ayrılması gibidir:

Füsûn bileydim okurdum ki hecre döymek için

Yüregimi yüregın gibi seng-i hâre kılâm (Ahmed Paşa G. 200/2)

Firâk demlerin anma meded helâk olduk

Bizi döyer mi sanursın bunun gibi habere (Behiştî G. 469/3)

La'lini bûs idüp olsam ol şeker-lebden cüdâ

Sanurum kim cân-ı şîrîn oldı kâlıbdan cüdâ (Filibeli Vecdî Matla 22)

2. Ayrılığa Olumlu Bakış

Klasik şiirde aşk söz konusu olunca sürekli sevgilinin peşinden koşturan, onu elde etmek için türlü sıkıntılara katlanan, sevgili tarafından küçümsenen, sevgilinin naz ve kaprislerine katlanmak zorunda kalan bir âşık tipiyle karşılaşırız. Bu ilişkide hüküm, yani güç sevgilinin elinde olduğu için âşık da sevgilinin kendisine biçtiği bu role katlanmak zorundadır. Âşık, böyle bir psikolojiye maruz bırakıldığı için ayrılığa pek de itiraz edememekte hatta bu duyguyu kendi iç âleminde olumlu bir şekle dönüştürmektedir. Âşığın ayrılığa olumlu bakmasındaki başka bir etken de sevgiliye kavuşma ümidi, yani vuslattır. Âşık, göstereceği sabrın sonunda vuslata ereceğini umarak ayrılık acısına katlanır. Âşığın, ayrılığı kabullenmesinin başka bir sebebi de sevgiliye kavuştuktan sonra tekrar ayrılmanın yıkıcı boyutunun daha fazla olacağını düşünmesidir. Ayrılığın hoş gitmeyen, sinir bozucu bir yönü olsa da aşkı canlı tutması sebebiyle âşık tarafından devam etmesi gereken bir durum olduğu görülür.

Azmîzâde Hâletî; Hz. İbrahim'in ateşe atılmasına telmihte bulunarak ayrılığı ateşe, gönlü de Hz. İbrahim'e benzetir. Sevgiliden selam gelirse ayrılık ateşi, gönül İbrahim'ine gül bahçesi olur. Âşık, sevgiliye o kadar tutkundur ki onun vuslatı da hicranı da lezzet verir. Sevgilinin verdiği eziyet ve sıkıntılar dert değildir, tam aksine ayrılıktan

kurtulmak, mutluluk sebebi değildir. Âşık için ayrılık derdine alışmak bir övünç vesilesidir. O, gönlünü kavuşma arzusuna kaptırmamıştır:

Hicr âteşi Halîl-i dile gülsitân olur

Ey Hâletî gelürse eger yârdan selâm (Azmîzâde Hâletî G. 530/5)

Telezzüz şol kadardur yârdan kim

Bana birdür anun hicr ü visâli (Karamanlı Aynî G. 491/4)

Cânâ bana cevr ü elemün gam mı sanursın

Âzâde-i hicrânunı hürrem mi sanursın (Fasîhî G. 263/1)

Derd-i hecre mübtelâlık iftihârımdır benim

Gönlümü vasla heveskâr itmedim itmem yine (Fatîn G. 130/2)

Aşağıdaki beyitte Hz. Eyüp ve Hz. Yakup'un karşılaştıkları olaylar karşısında gösterdikleri tavra telmihte bulunulmuştur. Gerçek âşık, ayrılığa Eyüp gibi sabreden ve Yakup gibi gözleri daima yaşlı olandır. Dert ve ayrılık, bu dünyada âşıklık nişanesi olduğu için ayrılığın kederiyle dertlenmek olmaz. Ayrılık gecesi mübarek bir gecedir, çünkü sonunda kavuşma sabahının eğlencesi vardır:

Âşık oldur ki firâka sabr ede Eyyûb gibi

Dîde-i Ya'kûbveş hep gözleri giryân ola (Handî G. 53/5)

Sâlim keder-i hicr ile olmam mütekeddir

Âlemde bizim derd ü firâk âlemimizdir (Mirzâzâde Sâlim G. 98/5)

Nihâyeti tarab-ı subh-ı vasl olur elbet

Şeb-i firâk 'aceb leyle-i mübârekdir (Nevres-i Kadîm G. 24/2)

Âşık, ayrılık derdine sabretme hususunda kendi kendine telkinde bulunur ve Allah'ın hikmetine sığınır. Gönül, hicranla dost olmuştur ve sevgilinin üzerinden kavuşmayı isteyen bakışlar çekilmelidir. Çaresiz gönlün, bu alışkanlığına mani olunmamalıdır. Gerçek âşık, ayrılık belasını temenni edendir; yoksa o ay gibi parlayan sevgiliden sevgi uman çoktur:

Derd-i hicrâna şimdi sabr idelüm

Görelüm hikmet-i Hudâ n'eyler (Rahîmî G. 88/10)

Dil ki hicrân dostudur zabt it nigâh-ı vaslunu

Mâni' olma dostum bî-çârenün mu'tâdına (Şehrî G. 117/2)

Âşık oldur kim temennâ-yi belâ-yi hecr ede

Yoksa çoktur mihr eden ol mâh-i tâbândan tama' (Fuzûlî G. 143/4)

Âşık için eziyet ve sıkıntı çekmek gam değildir. Ayrılıktan kurtulmak da mutluluk vesilesi değildir. Dünyanın hâli sürekli değişkenlik gösterdiği için kavuşmak, sevinilecek ayrılık da üzüntü duyulacak bir şey değildir. O ay yüzlü sevgilinin ayrılık derdi âşığa hoş gelmekte ve âşık, hasta gönlünü iyileştirmeyi düşünmemektedir.

Cânâ bana cevr ü elemün gam mı sanursın

Âzâde-i hicrânunı hürrem mi sanursın (Fasîhî G. 263/1)

Ey Nizâmî vasla şâd olma vü hicrâna melûl
 Kâ 'inâtun hâli çünkim inkılâb üstindedür (Karamanlı Nizâmî G. 23/7)
 Hoş gelür derd-i firâkı ol mehin bana Fatîn
 Bu dil-i bîmârî tîmâr itmedim itmem yine (Fatîn G. 130/5)

3. AYRILIK İLE İLİŞKİLENDİRİLEN KAVRAMLAR

3.1. Çöl (Sahrâ), Vadi, Dağ, Taş, Çukur, Kuyu

Ayrılığın çöl, vadi, dağ, taş, çukur ve kuyu ile ilişkilendirilmesi "sıkıntı, mahrumiyet, uzaklık, engel olma, acımasızlık" ilgisiyledir. Âşık, sevgilisinin kendisini ayrılık çölüne atmasını istemez. O, bedenen ve ruhen sevgiliden ayrı olmak istemez. Ayrılık çölünde susuzluktan ölenler, kavuşmanın sakası (su dağıtanı) olmadığı için gözyaşıyla yıkanmak isterler.

Beni atma beyâbân-ı firâka hâk-i pâyinden
 Bana gösterme hicrânı ne rûhânî ne cismânî (Hâzık K. 1/78)
 Hicrin beriyyesinde susuzun ölenleri

Yugıl gözü yaşıyla çü vaslın sakâsı yok (Şeyhî G. 94/5)

Âşık, ayrılık vadisinde sevgilinin kendinden yüz çevirmesinden şikâyetçidir ve bunu telmih yoluyla şöyle ifade eder: "Ceylanlar çöllerde Mecnun'dan kaçmamışlardır." Hicran vadisinde ağlayan âşığı yalnız bırakan sevgili, yabancılarla samimi bir şekilde sohbet eder:

Görüp vâdi-i hecrinde yüzün döndürme gönlümden
 Ki âhûlar beyâbânlarda kaçmazlardı Mecnûndan (Ahmed Paşa G. 247/3)

Bırakup vâdi-i hicrâna Fatîn-i zârı
 Görüşüp söyleşür ağyâr ile senli benli (Fatîn G. 163/5)

Ayrılık çölü eziyetle, sıkıntıyla kavuşma yolunu kapattığı için ayrılık dağında kalan sevgiliye kavuşmak zorlaşmıştır. Âşık, ayrılığı Ferhat'ın delmeye çalıştığı Bîsütûn Dağ'na benzeter ve onu gözyaşıyla yerle bir ettiğini söyler. Gözyaşının her damlası da kazmanın, utanmasına sebep olmuştur, yani kazmanın yapamadığını âşığın gözyaşları yapmıştır:

Kûh-ı fûrkatde kalan sana kaçan vasl ola kim
 Cevr ile vasl yolın bağladı sahrâ-yı firâk (Çakerî G. 66/3)
 Bîsütûn-ı hecri ben bir eşk ile itdüm tebâh
 Bâ'is-i şermendegi-i tîşedür her katresi (Neşâtî G. 127/2)

Âşık, ayrılık taşına gönül şişesinin dayanamayacağını bu yüzden padişahım diye hitap ettiği sevgilisinin iyiliğinin devamlı olmasını ister. Gönül aynaları, ayrılık taşının darbesiyle kırılan kırık gönüllü âşıklar, sevgiliden kavuşma kadehini umarlar:

Şehâ lutfun müdâm olsun hemîşe
 Firâkun sengine döymez bu şişe (Kadı Burhaneddin G. 251/1)
 Darb-ı seng-i hicr ile âyîne-i dil münkesir
 Câm-ı vaslından umarlar âşık-ı hâtır-şikest (Nef'î G. 14/3)

Âşık, güzellik kaynağı olarak gördüğü sevgilisinden rakiplerini açık denize göndermesini ister. Rakipler, orada su burgacına düşüp ayrılık çukurunda kalacaklardır:

Ağyâra alarga deniz ey kân-ı melâhat

Girdâba düşüp varta-i hicrâna salınsun (Rahîmî G. 254/7)

Gönül gemisi, kavuşma denizine gönderilse de yine ayrılık çukuruna düşmüştür. Düşkün gönül, ayrılık kuyusuna düştükçe su kovası gibi sevgilinin saçının çengelinin pençesinden kurtulamamıştır:

Keştî-i dili salmış idim bahr-i visâle

Düşdüm yine bir varta-i hicrâna ne dirsın (Fatîn G. 120/5)

Yine kurtulmadı ser-pençe-i çengâl-i zülfünden

Dil-i üftâde delvâsâ çeh-i hicrâna düşdükçe (Kâmî G. 167/4)

3.2. Bahçe, Gül Bahçesi, Gül Fidanı, Ağaç, Diken, Rüzgâr, Kasırga, Sonbahar, Kış

Klasik şiirde çoğu zaman sevgili, açık istiare yoluyla bir gonca gibi düşünülür. Sabah vakti gonca gibi olan sevgili, âşığını ayrılık bahçesine salmış; âşığın gözyaşları da çiy tanesi yerine bahçedeki yaprakların üzerine dökülmüştür. Sevgilinin açtığı yaralar, ayrılık bahçesinin laleleri; yanağındaki benler de naz bahçesinin menekşeleridir. Âşık, ayrılığın gül bahçesinde gül yanaklı sevgiliden uzak düşmüştür. Çılgın gönül, bülbül gibi feryat etse buna şaşılmalıdır. Âşık, bir gül fidanıdır ve sevgiliden uzak olduğunda kanı, güller gibi dökülmektedir:

Bu seher saldı beni ol gonca hicrân bâğına

Yağdı eşküm jâleler yirine her yaprağına (Meâlî G. 31/1)

Dâğın cigerde lâle-i bâğ-ı firâkdır

Hâl-i ruhun benefşe-i gülzâr-ı şivedir (Hayâlî Bey G. 131/4)

Dil-i şeydâ n'ola efgân iderse 'andelibâsâ

Mukîm-i gülşen-i hecrüz o gül-ruhsârdan dûruz (Vahyî G. 116/2)

Vaslından ayrı n'ola kanım dökülse gül gül

Ben gül-bün-i firâkım bu fasldır bahârım (Fuzûlî G. 192/4)

Ayrılığın dikenle ilişkilendirilmesinde insana verdiği eziyet, sıkıntı, acı duygusu etkili olmuştur. Klasik şiirde genellikle gül sevgiliyi bülbül de âşığı sembolize eder. Taze bir gül gibi olan sevgili, sevmeyi bilmediği için ayrılık dikeniyile nice bülbülü (âşığını) inletmektedir. Güzellik bahçesinin gülü olan sevgiliyi koklamadan ayrılık dikeni, âşığın sabır elbisesini yüz parça etmiştir. Sevgilinin yanağı, cennetin açılmış gülüne; ondan ayrılmak ise dikene benzer:

Hâr-ı hicrânda niçe bülbüli nâlân eyler

Tâzedür ol gül-i nevreste sevilmek bilmez (Hasan Ziyâ'î G. 181/3)

Yanağın cennetin handân gülüdür

Velî anun firâkı hâra benzer (Seyyid Nesîmî G. 76/2)

Gül-i gülzâr-ı hüsnünden dahı bûy almadan cânâ

Libâs-ı sabrumı sad pâre kıldı hâr-ı hicrânun (Azmîzâde Hâletî K. 30/22)

Ayrılık rüzgârı âşığın bedenini yaprak gibi yere düşürüp çölleri gezdirir ve bir yerde durdurmaz. Gönüldeki arzu fidanı, ayrılık kasırgasıyla yerle bir olmuştur. Âşık, sevgilinin bulunduğu mekânın tozunu umut ederken rüzgâr, ayrılık kasırgasını gözüne sokmuştur:

Cismimi bâd-ı firâkın düşürüp yaprak gibi

Gezdirir sahrâları bir yerde ettirmez mukîm (Ahmed Paşa G. 205/3)

Tünd-bâd-ı sarsar-ı hicrân ile ey Hâletî

Hâke yek-sân oldı bâğ-ı dildeki nahl-i emel (Azmîzâde Hâletî G. 486/5)

Getürdi ‘ayna gird-bâd-ı hecri rüzgâr ‘îzzet

Gubâr-ı dergeh-i dildârı ümmîd itdigüm yerden (Eğribozlu İzzet G. 55/5)

Ayrılık öyle bir şeydir ki âşığın ilkbaharını sonbahara döndürür. “Ey padişahım, nice zamandır ayrılık kışına alışmışken bir kavuşma baharı göster.” diyen âşık, ayrılığı kış mevsimine kavuşmayı da bahara benzetmiştir:

Nevbahârum hazâna döndürdi

Bir firâkı hazân u vaslı bahâr (Hayretî G. 81/5)

Niçe demlerdür zemistân-âşnâ-yı hecr iken

Bir bahâr-ı vasl seyr itdür şehâ nev-rûzdur (Vahyî K. 31/8)

3.3. Kurt, Yılan, Pençe, Kuş, Baykuş, Kelebek (Pervane), Kafes

Aşağıdaki beyitte “Babanın canısın, benim koynuma girmekten kaçma. Kuzucuğum! Beni ayrılık kurdunun elinden kurtar. “ diyen şair, muhatabını kuzuya, ayrılığı da kurda benzetmiştir:

Babanun cânısın kaçma benüm koynuma girmekten

Kuzucağum beni kurtar elinden gürg-i hicrânun (Rahîmî G. 161/6)

Âşık; aşk paraziti ayrılık ejderhasına dönüşmese onu kendi elimle can cebime koyardım, diyerek korkusunu dile getirir:

Kendi elümlle kordum anı ceyb-i cânuma

Su'bân-ı firkat olmasa ammâ tufeyl-i ışk (Sâbit G. 201/2)

Ayrılık, âşığı duygusal anlamda o kadar yaralar ki kapalı istiare yoluyla yırtıcı bir hayvan gibi tasavvur edilir. Üzüntü ve sıkıntıyla perişan olan âşığın, bir de ayrılık pençesiyle sinesi parçalanmıştır. Bülbül de ayrılık pençesine eteğini (kanadını) kaptırdığı için can yakıcı bir şekilde inlemektedir:

Ey Tûrâbî gam u mihnetle helâk olmuş iken

Sînemüz pençe-i hicrân ile çâk olmuş iken (Tûrâbî Müseddes 6/V-1)

Nedir bu nağme-i cân-sûz ile efgânın ey bülbül

Kapıldı pençe-i hirc meger dâmânın ey bülbül (Erzurumlu Zihnî G. 218/1)

Ayrılık kuşu, âşığın harabe vücudunu kendisine vatan kılmıştır. Ayrılık, bir baykuş; âşığın vücudu da onun konuştuğu viranedir. Âşık, hicran kelebeği; sevgili de kavuşma mumudur. Her gece sevgiliyi öpme ve kucaklama isteği varsa bu sevgiliden kaynaklanır:

Mürg-i hicrânun ki tutmuş köhne cismümde vatan

Gûyiyâ bir bûmdur mesken durur vîrân ana (Süheylî G. 6/2)

Senin pervâne-i hicrânınım sen şem'-i vuslatsın

Beher şeb hâhiş-i bûs u kenârım varsa sendedir (Şeyh Gâlib G. 65/5)

Âşık, gül bahçesinin bülbülü olsa da ayrılık kafesine girdikten sonra onun için bülbül olmanın bir faydası yoktur:

Kafes-i hecre giriftâr olıcak fâyide ne

Tut ki İshâk bu ben bülbül-i gülzâr oldum (Üsküplü İshak Çelebi G. 183/7)

3.4. Akşam, Gece, Zindan, Döşek, Uyku

Ayrılık, psikolojik açıdan katlanılması zor bir durum olduğu için karanlığı, yoksunluğu, yalnızlığı ifade eden “şâm (akşam), şeb (gece), zindan, deycûr (çok karanlık), tîre (karanlık)” gibi kelimelerle ifade edilir. Âşık, başına mutluluk güneşinin doğmasını beklese de ayrılık akşamının sabahının olmamasına ah eder. Âşık, kavuşma sabahında bambaşka bir davranış tarzı sergiler; bu durumu ayrılık akşamlarına alışmış olmayanlar bilemez:

Umar idüm ki toğa başuma devlet güneşi

Âh kim olmaz imiş şâm-ı firâkun seheri (Vasfî G. 100/5)

Subh-ı vasla irse 'âşık bir 'aceb hâlet gelür

Bilmez anı mübtelâ-yı şâm-ı hicrân olmayan (Azmîzâde Hâletî G. 648/5)

Gönül kuşu, amber kokulu saçın sevdasına düşmüştür. Ayrılık gecesinde âşığı inleyen, ay yüzlü sevgilidir. Klasik şiirde şairler duygularını etkili bir şekilde anlatmak için edebî sanatların kendilerine sunduğu imkânlardan yararlanırlar. Behiştî aşağıdaki beyitte gökyüzünü bir çatıya, ahının kıvılcımlarını da yıldızlara benzetmiş ve “Ayrılık gecesinde gökyüzü çatısında ahımın kıvılcımlarını görenler, onları yıldız zannetmesin.” demiştir:

Düşübdür murg-ı dil sevdâ-yı zülf-i 'anber-efşâne

Şeb-i hicrânda zâr iden beni sen meh-likâ dirler (Ayıntablî Hâfız G. 77/2)

Hicrân şebinde encüm zann itmesün görenler

Sakf-ı sipihre yer yer âhum şerârı düşdi (Behiştî G. 509/3)

Klasik şiirde sevgilinin güzelliği söz konusu edildiğinde teşbih unsuru, genellikle güzelliği dillere destan olan Hz. Yûsuf olur ve onun güzelliğine telmihte bulunulur. Âşık, kendisini ayrılık zindanında bırakan Yûsuf Peygamber gibi gül yüzlü olan sevgilisine, bu sözünü yerine getirmediği için sitem eder. Sevgili gül gibi tasavvur edildiği için âşığın dünyadaki baharı onun varlığıyla. Gam çeken gönül, ayrılığın zifiri karanlığına atılmak istemez. Âşık için ayrılığın karanlığı, en uzun gece gibidir ve sevgiliden dünyayı süsleyen güneş gibi yüzünü göstermesi istenir:

Seni zindân-ı firâk içre unutmam dir idün

Kanı ey Yûsuf-ı gül-çihre o 'ahd ü peymân (Azmîzâde Hâletî G. 566/3)

Deycûr-ı hicre atma dil-i gam-keşîdeni

Ey gül cihanda bâğ u bahârım seninledir (Erzurumlu Zihnî G. 65/4)

Oldı bana tîre-i hecrün şeb-i yeldâ gibi

'Arz-ı dîdâr [eyle] hûrşîd-i cihân-ârâ gibi (Fasîhî G. 327/3)

Döşek göstergesi “hastalığı, yalnızlığı, çaresizliği, güçsüzlüğü” ifade ettiği için çoğu zaman ayrılıkla ilişkilendirilir.

Aşk derdinden ayağının üzerinde durabilen bir insan kalmamıştır; herkes, ayrılık döşeginde yatmaktadır. Hicran

döşeginde hasta yatan âşık, padişah olarak nitelendirdiği sevgilinden sitemli bir şekilde kendisini ziyaret etmesini ister:

Derd-i 'ışkundan ayağ üzre bir âdem kalmadı

Pister-i hicrâna düşmüşler bütün 'âlem yatar (Süheylî G. 84/4)

Yahyâ'yı nola eylesen ey şâh `iyâdet

Bî-tâb yatur pister-i hicrânuna düşdi (Şeyhülislâm Yahyâ G. 405/5)

İnleyen bülbül hicran uykusunda yatarken gönül kuşu, sabah erkenden feryadını gonca gibi güzel olan sevgiliye ulaştırmıştır. Ayrılık uykusu, can gözünü bağladığı için âşık sevgilisini görememektedir:

Subh feryâdın yetürdi murg-ı dil ol goncaya

Hâb-ı hicrânda yaturken bülbül-i şeydâ henüz (Ayıntablî Hâfız G. 117/3)

Hâb-ı firâk beste kılup çeşm-i cânımı

Gözden nihân kıldı o rûh-ı revânımı (Es'ad Efendi G. 191/1)

3.5. Deniz, Gemi, Girdap, Çapa

Ayrılık denizinde kalan âşık, kendisini kırık bir gemi olarak görmektedir. Âşık "Beni ayrılık denizine salıp bir an bile hatırlamadın. Keşke seninle dostluk kurmasaydık." diyerek sitemini dile getirir. "Ya Rab! Ayrılık denizinde kimse boğulmasın, sevgilinin dudağına kavuşma arzusuyla kimse ağlamasın." diyen âşık, kendi düştüğü duruma başkalarının düşmemesini ister:

Yem-i firkatde kalmışım hâlâ

Bir şikeste sefîneyim gûyâ (Mirzâzâde Sâlim Mesnevi 2/45)

Salıp deryâ-yı hicrâna beni yâd etmedin bir dem

N'olaydı olmasa idik seninle âşinâ bârî (Usûlî G. 131/2)

Kimseler yâ Rab garîk-i bahr-ı hicrân olmasın

Kimseler şevk-ı leb-i dil-berle giryân olmasın (Seyyid Câzim G. 207/1)

Ayrılık gemisi, denizi görünce âşık kahreder ve gözyaşları sevgiliyi görüp çağlamaya başlar. Kederden dolayı gönül gemisi, ayrılığın girdabından çıkamamıştır. Âşığın gözyaşları coşup aksa buna şaşılmalıdır. "Hiç kimse ayrılık girdabıyla perişan olmasın. Ayrılık derdi çekmesin, işi inlemek olmasın." diyen âşık, kendi düştüğü duruma başkalarının düşmesini istemez.

Çağlar idi ol yâri görüp dîde-i eşkim

Keştî-i firâk kahr ile 'ummânı görünce (Mekkî G. 6/4)

Nola eşk-i revân deryâ gibi cûş u hurûş etse

Gamınla fülk-i dil pâ-bend-i girdâb-ı firâk oldu (Mirzâzâde Sâlim G. 286/3)

Hîç kim ser-geşte-i girdâb-ı hicrân olmasun

Derd-i firkat çekmesün kirdârı efgân olmasun (Nigârî G. 531/1)

Aşağıdaki beyitte Mihrî Hatun denizcilik terimlerini kullanarak duygularını çok güzel ve etkili bir şekilde ifade etmiştir. Aşk arzusuyla gönül yelkeni açılacak, hicran çapası çekilip gam bir tarafa bırakılacaktır:

Açalum 'aşk hevâsiyla bu dil yelkenini

Çekelüm lenger-i hicrânı koyalum gamı da (Mihrî Hatun G. 161/4)

3.6. Zehir, Kezzap, Acı Su, Kanlı Su

Kavuşma şerbetini içen âşığa, ayrılığın zehri gerekmez. Sevgili, ayrılığın zehrini bir ok gibi âşığın canına saplamıştır ve ok, âşığın kara bağrından çıkmamıştır. Ayrılık kezzabının öyle bir özelliği vardır ki gözyaşını kan, ciğer kanını da su şekline getirir:

Visâlin şerbetin içen muhibbe

Firâkın agusu çendân gerekmez (Seyyid Nesîmî G. 174/8)

Bana zehrâb-ı hicrânın virür gayra mey-i la'lin

O kâfir beççeden ben çekdiğim bir Müslimân çekmez (Nevres-i Kadîm G. 49/4)

Firkatin nîşini çak ok gibi urdun cânıma

Çıkmadı kaldı kara bağrımda ol peykân henüz (Usûlî G. 39/5)

Tîzâb-ı hecrüne bu ne hâsiyyet ola kim

Gözyaşını kan u cigerüm kanın âb ider (Kadı Burhaneddin G. 1055/4)

Ayrılığın acı suyu, âşığın aklını karıştırmış; derdin zehirli suyu da gönlünü hüznü hale getirmiştir. Sevgilinin hasreti, gözden ayrılığın kanlı suyunu akıtır; kan içen bir büyücüdür, sürekli kan akıtır:

Dimâgım eyledi şûrâb-ı hicr ile muhtel

Derûnum eyledi zehrâb-ı derd ile mahzûn (Nevres-i Kadîm G. 2/5)

Hasretün kim dîdeden hûn-âb-ı hicrân yağdurur

Sâhir-i hûn-hârdur kim dem-be-dem kan yağdurur (Yenişehirli Avnî G. 50/1)

3.7. Cehennem, Ateş, Yakıcılık, Hararet (Tâb), Sıtma, Ocak, Duman

Ayrılığın cehennem, ateş, hararet, sıtma, ocak gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi âşığın canının yanması ve çekilen sıkıntılardan dolayıdır. Kavuşma cennetinin kıymetini bilmeyenler, sonsuza kadar ayrılık cehenneminde kalır. Vaizin cennet, cehennem dediği âşık için kavuşmak ve ayrılıktır. Sevgili, yüzünü görmek isteyenleri ayrılık cehennemine göndermiştir. Âşık, bu durumu sorgular ve sevgilinin canının kebab istediği için bunu yaptığını söyler:

Bilmeyen kadr-i cennet-i vaslun

Dûzah-ı hicrde kalur câvîd (Hasan Ziyâ'î G. 58/4)

Vâizün cennet cehennem diyüben şerh itdügin

Fi'l-mesel ben vasl ile hicrâna benzettüm hele (Hayretî G. 414/2)

Salup nîrân-ı hicrâna talebkârân-ı dîdârın

Niçün yandırdın ey dilber meger cânın kebâb ister (Nigârî G. 219/9)

Sitemkâr sevgili, ayrılığı bir tehdit unsuru olarak kullanmış ve âşığı ayrılık ateşine düşüreceğini söylemiş, sonunda da dediğini yapmıştır. Âşığın yüreği, ayrılık ateşinden öyle yanmıştır ki ah eylese yer ve gök ateşle dolacaktır:

Âhir saların âteş-i hicre seni dirdi

İtdi didügin 'âkıbet ol şûh-ı sitemkâr (Azmîzâde Hâletî G. 150/7)

Şîrâr-ı nâr-ı hecrinden yüregim şöyle yanmıştır

Ki bir âh eylesem dolar zemîn ü âsüman âteş (Ahmed Paşa G. 127/2)

Kavuşma suyu ulaşmazsa ayrılık ateşi seven insanı yakıp kül eder. Ciğerde ayrılık ateşinin o derece yakıcı etkisi vardır ki onun yanında cehennem ateşi kıvılcım sayılır:

Bâkîye âb-ı vaslun irmez ise

Âteş-i hecr ile yanur kül olur (Bâkî G. 156/5)

Cigerde nâr-ı firâkun o rütbe sûzişi var

Yanında âteş-i dûzah şerâra benzemiyor (Bursalı İffet G. 38/2)

Âşğın teni, sevgiliden ayrı olmanın hararetiyle yaralarla dolmuştur. Bu durum âşığı, temmuz sıcağında yanan fidana benzetmiştir. Âşık "Gönül, yanaklarının ateşiyle yansın mı efendim? Bu ayrılık hararetine dayansın mı efendim?" derken sevgiliye sitemini dile getirir. Ayrılık sıtması, ayrılırken âşğın canını ateşlendirmiştir:

Tâb-ı firâk-ı yâr ile pür-dâğdur tenüm

Şol nahle benzedüm ki yakupdur anı temûz (Azmîzâde Hâletî G. 299/4)

Dil âteş-i ruhsârına yansun mı efendüm

Bu tâbiş-i hicrâna tayansun mı efendüm (Yenişehirli İzzet G. 102/1)

Ayrılırken cânımı kızdırdı hummâ-yı firâk

Bilmezem ne söylenir bu rûz-ı hicrânın senin (Ahmed Paşa G. 167/3)

Aşağıdaki beyitte şair "Ayrılık sıtması Kânî'nin bedenini terletti. Ey sevgili! Seni sevdim yine ateşlere düştüm." derken başına gelenlerden sevgilisini sorumlu tutar. Ayrılık ocağına düşen âşık, tutuşmuştur ve çaresizlikten ne yapacağını bilmemektedir:

Derletdi ten-i Kânîyi hummâ-yı firâkun

Sevdüm seni cânâ yine âteşlere düşdüm (Tokatlı Kânî G. 125/5)

Firâk ocağına düşdüm ne çâre n'eyleyeyin

Koman fakîri dutuşdum ne çâre n'eyleyeyin (Hayretî G. 358/1)

Ayrılığın siyah dumanı, gönlün yatak odasını hasret gamının tozuyla gündüzken siyah bir geceye çevirmiştir:

Dûd-ı firâkı ile oldı şebistân-ı dil

Gerd-i gam-ı hasreti rûzumı itdi siyâh (Sâid Giray Tarih 16/2)

3.8. Kılıç, Hançer, Ok, Topuz (Şeş-per), Testere (Erre), Kazma (Tîşe), Neşter, Makas (Mikrâz), Çengel, Yara

Ayrılığın bu kavramlara benzetilmesinde yaralama, can yakma, incitme gibi hususlar etkili olmuştur. Ayrılık ve bela kılıcıyla vücudunu parça parça olan ve ayrılık ateşiyle teni yanan âşık, sevgiliden yardım ister. Ayrılık kılıcıyla bedeni kesilen âşık, cansız kalsa da sevgiliye kavuşma ümidini asla yitirmez:

Çâk çâk etdi beni tîğ-i belâ vü hicrân

Yakdı yandırdı tenim âteş-i hicrân yetiş (Handî G. 30/2)

Ümîdüm kesmezin kat'â visâlinden o cânânun

Kesildi gerçi tîğ-i hicr ile bu cism bî-cânem (Hasan Ziyâî G. 297/2)

Ayrılık hançeri, gönülde o kadar çok kan dökmüştür ki akan gözyaşları bunun şahididir. Âşğın ayrılık hançeriyle paramparça olduğunu bütün dünya bilse de sevgili bu durumu bilmezlikten gelir:

Hançer-i hecrin Şeref dilde ne kanlar dökdigin

Pây-ı yâre yüz sürüp eşk-i revânım söylesin (Şeref Hanım G. 152/5)

Pâre pâre olduğın ol hançer-i hicrân ile

Hep bütün dünyâ bilür ol yâr-ı cân bilmezlenür (Süheylî G. 92/1)

Gönül, ayrılığın gamıyla hasret derdi çekmektedir; ayrılığın okuyla da can, hasretten paramparça olmuştur. Ayrılık oklarının yarısından gücü kalmayan âşık, yine de katı kalpli sevgilisine keman kaşım diyerek kavuşma merhemini sunmasını ister.

Gam-i firâk ile dil derdnâk-i hasretdür

Hadeng-i hecr ile cân çâk çâk-i hasretdür (Neşâtî G. 44/1)

Vaslunı merhem it ey bağı katı kaşı kemân

Tâkatüm az firâk oklarınınun yâresi çok (Zâtî G. 640/4)

Eski savaş aletlerinden altı dilimli topuza şeş-per denirdi. Ayrılık, aşağıdaki beyitte bu topuza benzetilmiştir. Ayrılık topuzunun darbelerine güç yetirmek ve sabretmek için çelik gibi bir can lazımdır. “Erre” de Farsça bir kelime olup testere anlamına gelir. Âşık, sevgilisinden âşıkların güzel süslenmiş fidanlarını ayrılık testeresiyle kesmemesini ister. Ayrılık kazmasıyla hali harap olan âşık, cömert sevgilisinden gönlünü yıkmamasını ister.

Sadme-i şeş-per-i hicrânuna tâkat mı gelür

Buna sabr itmege pûlâd gibi cân lâzum (Yenişehirli Avnî G. 275/4)

Ey şûh-ı cihân erre-i hicrân ile kesme

Yolunda olan ehl-i dilün nahl-i garâsın (Azmîzâde Hâletî G. 597/3)

Tiše-i hicrûnle olmışdur benüm hâlüm harâb

Sen de yıkma hâtırum ey dil-ber-i ‘âlî-cenâb (Azmîzâde Hâletî G. 78/1)

Doktorun vazifesi, yaralı hastalarını iyileştirmesidir. Bir doktor gibi tasavvur edilen sevgilinin ayrılık neşterisiyle bütün dünya yaralıdır ve ona kavuşmaya kimin nail olacağı, merhemiyile kimleri iyileştireceği âşık için merak konusudur:

Tabîbüm zahmdâr-ı nişter-i hecrün bütün ‘âlem

‘Aceb şâyeste-i vaslun sezâ-yı merhemün kimdür (Vahyî G. 95/4)

Aşağıdaki beyitte âşığın canı zayıflığından dolayı mumdaki ip, ayrılık da bütünü parçalara ayırma ilgisiyle bir makas olarak tahayyül edilmiştir. Âşığın ömrü, kendi ateşinin etkisiyle kısalmış ve baş eğmiştir:

Alup mikrâz-ı hicrân rişte-i cânım ki şem’inde

Benim ‘ömrüm kütâh oldı odımdan ser-firâz eyler (Ayıntablı Hâfız G. 96/5)

Âşık, sevgilisini güzelliğin en yüce noktasının şahin kuşu olarak görür ve ayrılık çengeliyle kanatsız olan gönlünü, güvercin gibi başı boş bırakmamasını ister:

Eyâ şehbâz-ı evc-i hüsn ü ân çengâl-i hicrinle

Kebûterveş dil-i bî-bâlimi âvârelendirme (Mirzâzâde Sâlim G. 258/3)

Gönlünde hicran yarası olmayan, âşığın derdini bilmez. Sevgilinin aşkıyla yanmayan, âşığın halini anlayamaz. Klasik şiirde şairler renklere sembolik anlamlar yüklemişlerdir. Kırmızı ve siyah renk, çoğu zaman çağrışım bakımından olumsuzluğun, acının ifadesi olarak kullanılır. Âşığın sinesi lale gibi kan kırmızısı, yaraları da lalenin

ortasındaki siyah tohum gibidir. Âşık “Ey lale, sürekli bağrını benim gibi kan eylersin, sineni parçalamışsın, hicran yaran mı var?” diyerek kendisini laleyle kıyaslar:

Derdümi bilmez dilinde dâğ-ı hicrân olmayan
Hâlümü fehm eylemez ‘ışkunla sûzân olmayan (Azmîzâde Hâletî G. 648/1)
Ben gibi ey lâle bağrın kan idersin dem-be-dem
Sîneni çâk eylemişsin dâğ-ı hicrânın mı var (Ayıntablî Hâfız G. 101/5)

3.9. Meclis, Saki, İçki, Şarap, Tortu (Lay), Çengi

Sevgilinin dudagının düşüncesiyle ayrılık meclisinde âşığa, kanlı gözyaşı içki göz de kadeh olur. Ayrılık meclisinde sevgilinin mum gibi parlak olan yanaklarını anan âşık, pervane gibi aşk ile yanmıştır:

Fikr-i lebiyle bezm-i firâk içre Es’adâ
Hûn-i sirişk bâde ana dîde câm olur (Es’ad Efendi G. 56/5)
Bezm-i hicrânda şem’-i ruhun andım bu gice
Âh pervâne gibi ‘aşk ile yandım bu gice (Fatîn G. 151/1)

Âşık, ayrılık sakisinin (içki dağıtan) elinden gam kadehini içtiği için aşk meclisinde her an ağlamaktadır. Âşık, sevgilisi için canından vazgeçmiş ve başını sevgilinin kapısının toprağına koymuş; içtiği şarabın kadehini de ayrılık sakisine ulaştırmıştır:

Sâki-i hicrân elinden câm-ı gam nûş eylerüm
Bezm-i ‘ışkunda odur her lahza giryân olduğum (Azmîzâde Hâletî G. 537/3)
Geçüp cândan seri hak-i der-i cânâna tapşırdım
Meyin içdim de câmin sâki-i hicrâna tapşırdım (Hayâlî Bey G. 291/1)

Tatlı dilli sevgili, ayrılık şarabını hiç tatmadığı için onun acı olduğunu bilmez. Sabah olunca ayrılık şarabını içen âşık, sevgilisine geceleyin hangi mecliste kiminle birlikteyken sarhoş olduğunu sorar:

Bâde-i hicrûn ne bilsün Hâletî telh olduğın
Görmemişdür anı hiç ol dil-ber-i şîrîn-zebân (Azmîzâde Hâletî G. 617/6)
Subh olunca nûş-ı sahbâ-yı firâk itdim ‘aceb
Kangı bezmin mestisin germ-ülfetin kimdir bu şeb (Şeref Hanım G. 17/2)

İçkideki tortu zamanla kaybolup saflaştığı için kavuşmanın arzusuyla ayrılık tortusu hoş görülmelidir:

Lây-ı firâkı hoş görelüm şevk-i vasl ile
Bir bâdedür bu kim giderek sonra sâf olur (Mesîhî G. 130/3)

“Ayrılık sazını çalanın eline düştüğümünden beri inlemekteyim, ancak ney gibi aşkından bir an bile usandığımı zannetme.” diyen âşık sadakatini ortaya koyar:

Gerçi hecrin çengine düşelden işimdir figân
Ney gibi aşkında bir dem sanma bizâr olmuşum (Ahmed Paşa G. 216/4)

3.10. İklim, Köy, Mülk, Diyar, Kenan Diyarı, Köşe, Kıyı, Yuva, Kulübe, Hapishane, Harabelik

Şairler, ayrılık duygusunu çoğu zaman mekân bildiren kavramlarla özdeşleştirerek anlatmaya çalışırlar, çünkü bu kavramlar yalnızlığı, mesafeyi, mahrumiyeti, sınırlılığı çağrıştırır. Âşık, kendi gönlüne seslenerek “Gözün içki

dağıtın, gözyaşın da kırmızı renkli şaraptır; sen ayrılık ülkesinin padişahısın, bela meclisinde kadeh çek.” der. Burada ayrılık ülkesinin padişahı ifadesiyle gönlün uzun ayrılıklardan sonra kazandığı tecrübeye dikkat çekilir:

Gözün sâkî gözün yaşı şarâb-ı la’ldür ey dil

Şeh-i iklim-i hicrânsın belâ bezminde sâgar çek (Hasan Ziyâ’î G. 235/2)

Âşık, sevgiliden o kadar ayrı düşmüştür ki ayrılığın köy yollarını kendi şehirden daha iyi bilir hale gelmiştir. Ayrılık köyünde hasretli bakışlarla yatan âşık, başını taş üzerine koyup ah edip inlemektedir. “Sonunda ayrılık mülküne dönmese, kavuşma âlemi ne güzel bir âlemdi.” diyen âşık, yakınmasını dile getirir:

Yıllar ile şol kadar oldum mücâvir kim tamâm

Kendi şehrim gibi bildüm kûy-ı hicrân yolların (Hayretî G. 362/6)

Kûy-ı firkatde yatur Zihnî-i hasret-dîde

Baş koyup âh ederek nâle kılır taş üzre (Erzurumlu Zihnî G. 300/5)

Mülk-i hicrâna eger olmasa âhir tebdîl

‘Âlem-i vuslat efendi ne güzel ‘âlem idi (Hasan Ziyâ’î G. 453/4)

Aşk göğünde mamur bir şekilde görülen gönül, ayrılık memleketlerinde sitem selinden harap olmuştur. Âşık, sevgilisine belalı güzel dese de ayrılık memleketine düştüğü için kendisini unutup unutmadığını sorar:

Diyâr-i hecrde seyl-i sitemden oldu harâb

Fezâ-yi aşkta âbâd gördüğün gönlüm (Fuzûlî G. 201/2)

Be hey belâlu güzel pür-belân unuttun mı

Diyâr-ı hicre düşen mübtelân unuttun mı (Hasan Ziyâ’î G. 456/1)

Nev’i aşağıdaki beyitte Hz. Yûsuf’un Kenan diyarından ayrılıp Mısır’a gitmesine telmihte bulunmuştur. Hüner Mısır ülkesine, ayrılık Kenan diyarına, sevgili de güzellik bakımından Hz. Yûsuf’a benzetilmiştir. Âşık “Hüner Mısır’ının Yusuf yüzlü güzeli nazlanmadan, ayrılığın Kenan ilinde inleyen ve üzülen olayım.” diyerek aşk uğruna yaptığı fedakârlığı ortaya koymuştur:

Ger olam Ken’ân-ı hicrânunda pür-zâr ü esef

Kılmadın cilve cemâl-i Yûsuf-ı Mısır-ı hüner (Nev’î K. 12/8)

Âşık için vakitler, vuslat zamanının hayaliyle geçtiği için ayrılık köşesi başka bir âlemdir. Burada başka âlem, ayrılığa bile kavuşmanın hayali kurulduğu için mutluluk halini ifade eder. Zulüm dalgalarıyla ayrılık kıyısına düşen inleyen gönül gemisi, kırılıp kalmıştır:

Hep hayâl-i dem-i vuslatla geçerdî evkât

Başka ‘âlem var idi zâviye-i firkatde (Nevres-i Kadîm G. 121/2)

Düşüp kenâre-i hicrâna mevc-i gadrünle

Sefîne-i dil-i şeydâ şikest olup kalmış (Yenişehirli Avnî G. 188/2)

Gönül kuşunun, kavuşma bahçesinin göğünde uçarken ayrılık yuvasında kolsuz ve kanatsız bırakılmasına sitem edilir. Âşık, ayrılık kulübesine düşerse gece gündüz ah vah etmekle ömrünü heba edecektir. Âşıktan, cihanı yakan bir feryat etmesi istenir. Dert ve tasa mülkü, bu feryatla yakılmalı, ayrılık kulübesi de yerle bir edilmelidir:

Gülşen-i vaslın havâsında uçarken murg-ı dil

Âşiyân-ı hecrde bî-perr-ü-bâl etmek neden (Ahmed Paşa G. 233/6)

‘Ömrün geçer âh vâh ile kârın olur efgân

Ger şâm u seher külbe-i hicrâna düşersin (Nigârî 517/7)

Cihan-sûz eyle bir feryâd kıl kim yansun ‘âlemler

Yakılsun mülk-i mihnet külbe-i hicrânı berbâd it (Nigârî 77/2)

Aşkın esiri ve hicran hapishanesinin mahpusu olan âşık; namusa, şan ve şerefe önem vermediğini söyler. Kavuşma içkisinin ümidiyle çok zamandır ayrılık harabeliğine düşen âşık, kendinden geçmiştir:

Esîr-i kayd-ı ‘aşkem mahbes-i hicrâna mahbûsem

Ne ‘ırzun mübtelâsı ne esîr-i nâm-ı nâmûsem (Hasan Ziyâ’î G. 278/1)

Ümîd-i bâde-i vaslunla Hâzık hayli demlerdir

Harâbezâr-ı hicrâna düşüp mahmûr kalmışdır (Hâzık G. 56/7)

3.11. Ramazan, Oruç, İmsak, Sofra

Ayrılığın; Ramazan, imsak ve oruçla ilişkilendirilmesi insanın yemeden içmeden bazı arzu ve isteklerden kendisini soyutlaması dolayısıyladır. Sevgiliden ayrı düşmek de bir nevi âşık için oruçlu olmak gibi bir şeydir. Aşağıdaki beyitte Avnî mahlasıyla şiirler yazan Fatih Sultan Mehmet, sevgilinin saçını Kadir Gecesi, kaşını bayram hilali; sevgiliye kavuşmayı bayram, ondan ayrılığı Ramazan olarak tasvir etmektedir. Şeref Hanım da kavuşma iftarı gelince ayrılık imsakinin bozulduğunu, Ramazan’ın gelmesiyle Kadir Gecesi’nin ve bayramın yaşanacağını dile getirir:

Zülfün şeb-i Kadr oldı kaşun ‘îd hilâli

Vaslun dem-i ‘îd oldı firâkun ramazândur (Avnî G. 23/3)

Bozdı imsâk-ı firâkı gelüp iftâr-ı visâl

Kadr u ‘îd oldı görüldükde cemâl-i ramazân (Şeref Hanım G. 147/5)

Âşık, sevgilinin güzellik ufuklarında beliren hilali görünce ayrılık orucunu tamamladığını söyler. Sevgilinin yüzünde ayva tüyleri belirmeden vuslat sofrasına oturmayı ümit eden âşık, ayrılık oruçlusudur ve akşama sabrı kalmamıştır.

Ben rûze-i firâkı tamâm eyledüm görüp

Âfâk-ı hüsn-i yâr hilâlin güzel güzel (Behiştî G. 311/4)

Eylerüm hat gelmeden ümmîd-i hân-ı vuslatun

Sâ’im-i hicrânunum ahşâma sabrum kalmadı (Fasîhî G. 354/4)

Âşık, ayrılık oruçlusuyken kavuşma bayramının ayı gözüne girse onu görmez. Ayrılık orucunu bozmak, bir yere toplanıp bayram etmek için sevgili davet edilir:

Rûzedâr-ı firâkı iken göremem

Gözime girse mâh-ı ‘îd-i visâl (Revânî G. 135/2)

Savm-ı hicrân ile bir dil-beri da’vet kılalum

Gelünüz cem’ olalum bir yire bayrâm idelüm (Nev’îzâde Atâyî G. 151/2)

Klasik şiirde rakip, âşığın en büyük düşmanı olduğu için onunla ilgili benzetmeler de genellikle kötü unsurlarla yapılır. Rakip, bazen bir it olarak görülür ve kavuşma lokmasının rakip itinin ağzından uzak bir şekilde ayrılık sofrasında sunulması beklenir: Âşık, ayrılık sofrasında sürekli gam ve keder yediğini söyler:

Nice kim Ahmed garîbe sunula hân-i firâk

Lokma-i vaslın rakîb itin dehânından irak (Ahmed Paşa G. 147/5)

Sofra-ı hecrde dâ'im gam ile gussa yirin

Toymaz oldum bularun yimelü oldukça yirin (Mesîhî G. 196/1)

3.12. Asker, Tuzak/Yol kesme

Asker göstergesiyle ayrılığın ilişkilendirilmesinde “korku, saldırganlık, can yakma, engel olma, çokluk” gibi anlam bağları etkili olmuştur. Ayrılık askerleri, âşığın etrafını sarmış ve âşığın gönül kalesi yıkılmıştır:

‘Asker-i hecrî hüçûm itdi sarup etrâfımı

İşte dil nâmında bir hısn-ı hasînîm gitdi âh (Amrî G. 194/6)

Sevgili gelince gönül kuşunda kol kanat kalmaz ve sonunda ayrılık tuzağına düşülür. Ayrılığın yol kesenleri, yolu kapattığı için gönlün kavuşma şehrine ulaşması mümkün değildir:

Düşürdün çünkü âhir dâm-ı hicrâna meded gel kim

Gönül murgında cânâ sen gelince bâl ü per kalmaz (Azmîzâde Hâletî G. 322/3)

Şehr-i visâlüne nice vâsıl olur gönül

Durmuş yolunda reh-zen-i hicrân taraf taraf (Azmîzâde Hâletî G. 370/4)

3.13. Kiyamet Günü

Ayrılık kıyamet günü, kavuşma cennet müjdesi gibidir. Âşık, ayrılık gecesinde bin kez ölür ve dirilir. Sevgiliden ayrı olmak kıyamet günüdür:

Firkatün rûz-ı kıyâmet gibidir

Vuslatun müjde-i cennet gibidir (Bursalı İffet G. 29/2)

Bin kez ölür dirilür fûrkat şebinde ‘âşık

Dilber firâkı Emrî rûz-ı kıyâmet ancak (Emrî G. 251/5)

3.14. Hikâye, Divan, Defter, Mektup

Ayrılığın bu kavramlarla ilişkilendirilmesi daha çok ayrılık sürecinde başa gelen sıkıntıların kayıtlı olduğunu ve çokluğunu ifade etmek içindir. Şair, aşağıdaki beyitte dünyada Mecnun gibi adının dilden dile dolaşmasını Leyla'ya benzeyen sevgilinin ayrılığının hikâyesi dolayısıyla olduğunu söyler. Âşık, ayrılıktan dolayı o kadar çok sıkıntı çekmiştir ki gönül, ayrılık hikâyesinin binde birini şerh etse kıyamete kadar onu ifade edemez:

Bir saçı Leylî nigârün kıssa-i hecriyledür

‘Âleme Mecnûn gibi İshâk destân olduğum (Üsküplü İshak Çelebi G. 167/7)

Hecrûn hikâyetinün binde birini bu dil

Şerh eylese idi gelmez haşra dek beyâna (Emrî G. 499/2)

Aşağıdaki beyitte gazelin tamamına bakıldığında muhatabın bülbül olduğu ve bülbülün kişileştirildiği anlaşılır. Âşık, “Gül bahçesinin yapraklarını savurup boşa verdin, ayrılık divanını mı okumaya heves ettin?” diyerek bülbüle sitem eder:

Dîvân-ı firâk okumağa mı heves itdün

Virdün yele evrâk-ı gülistânı nic'itdün (Hayretî G. 242/3)

Bayram yaklaşmıştır ve inleyen âşık, sultanım dediği sevgilisinden ayrılık defterini hesap ederek, yani ayrılığın uzun sürdüğünü ima ederek bir iyilikte bulunmasını ister. Âşık için ayrılık günleri o kadar zordur ki hatıralar, ciğer kanıyla yazılır ve ayrılık defterinin hesap gününde (kıyamet günü) açılması istenir:

Yok mu bir lütfün Nedîm-i zârına 'ıyd üstüdür

Defter-i hicrânı sultânım hesâb etmez misin (Nedîm G. 73/6)

Şimdi göstermem ciger kanıyla yazdım hâtıra

Defter-i hicrânını rûz-ı hisâb olsun da gör (Şeref Hanım G. 28/4)

Klasik şiirde âşık, iç âlemindeki üzüntüyü, kederi ah çekerek dışa vurur ve bu ah âşığın yanan ciğerinden geldiği için çoğu zaman dumanla ilişkilendirilir. Âşık, ah dumanını başıboş bir güvercin olarak görmekte ve ayrılık mektubunu sevgiliye onunla göndermektedir:

Dûd-ı âhum bir hevâyî gök kebûterdir benim

Yâre anunla uçurdum nâme-i hicrânımı (Sun'î G. 190/3)

3.15.Sermaye, Zarar, Hazine, Yüzük, Pazar, Kumaş, İp, Etek, Keten

“Sürekli yedi kat gökteki yıldızları sayarım ayrılık ve dert sermayesinden başka bir parça hesabım yok.” diyen âşık, ayrılığı da aşk yolunda tüketilen bir sermaye olarak görmektedir. Ayrılık sermayesini dert pazarında tüketen âşık, ömür sermayesini de nakit vererek zarara girmiştir. Sevgili terk edilerek gurbet diyarına düşülmüştür, ayrılık hazinesinin gece bekçisi olan âşık, şehri beklemektedir:

Müdâm encüm-şümâr-ı heft-çarh-ı derd-i serdim kim

Nukûd-ı hecr ü gamdan gayri bir pâre hisâbım yok (Es'ad Efendi G. 121/4)

Metâ'-ı firkatin bâzâr-ı gam içre alup satdum

Virüp sermâye-i 'ömrüm nukûdumdan zarar çekdüm (Fasihî G. 258/2)

Terk edip cânânemiz düşdük diyâr-ı gurbete

Pâsbân-ı genc-i hicrânız vilâyet bekleriz (Mekkî G. 34/2)

Aşağıdaki beyitte şair, sevgilisini Süleyman Peygamber'e benzeterek Süleyman Peygamber ve onun mühürlü yüzüğüne telmihte bulunmuştur. Uçuk (tebhale) üzüntü ve sıkıntıdan ortaya çıkar. Âşık da ağzında çıkan uçukları mührü benzetmiş, Süleyman'ım dediği sevgilisine, ayrılık mührüyle çibanın ağzına mühür vurduğunu ve ağzını açmaya gücünün kalmadığını söylemiştir:

Dehânum açmağa yokdur mecâlüm ey Süleymânım

Firâkun hâtemiyle ağzuma mühür urdı tebhâle (Emrî G. 470/3)

Hâzık, ayrılığın ne kadar soğuk, yani istenmeyen bir şey olduğunu aşağıdaki beyitte veciz bir şekilde dile getirmiştir:

Mutluluk kumaş, ayrılık pazarına düştüğünde ne kadar ucuz olsa da kimse onun yüzüne bakmaz:

Kimse bakmaz yüzine olsa ne denlü erzân

Sûk-ı hicrâna hemân düşmeye kâlâ-yı neşât (Hâzık G. 131/6)

Klasik şiirde kelimelerin çağrışım gücünden yararlanan şairler, kelimelerin akla gelen diğer anlam birimciklerini de kullanarak çeşitli bağdaştırmalar yaparlar. Aşağıdaki beyitte aşk, bir pazar; ayrılık, kumaş; dert, tüccar; akıl, sermaye olarak düşünülmüştür. Dert tüccarına akıl sermayesini teslim eden, aşk pazarında ayrılık kumaşının kârlı ticaretini yapmış olur:

Olur bâzâr-ı 'aşkın sûdmend-i kâle-i hecri

İden teslim sarrâf-ı gama nakdîne-i hûşın (Es'ad Efendi G. 161/6)

Aşağıdaki beyitte şair, zindanın hasret ve ayrılık ipiyle kendisini sıkı bir şekilde bağladığını ve türlü türlü eziyetler etmek istediğini söyler:

Hasret ü firkat ipiyle bendi muhkem eyleyüp

Dürlü mihnet kılmak ister bana bu zindân meded (Ümmî Sinan G. 21/4)

Aşağıdaki beyitlerde ayrılığın bitip sevgiliye kavuşma anı, farklı imgelerle anlatılmıştır. Sevgiliye kavuşma anında ayrılık eteği ortadan kalkacak, naz pençesi de sevgilinin yakasını düşürecektir. Ay yüzlü sevgili kavuşma kucağına çıplak gelse ayrılık keteni, ay ışığı gibi olan sevgilinin omzuna gömlek yapılacaktır:

Çıksa elden dâmen-i hicrân visâl-i yârda

Düşürür ser-pençe-i şive girbânın senin (Hâzık G. 144/8)

Bürehne gelse âgûş-ı visâle ol kamer-peyker

Ederdim pîrehen kettân-ı hicri dûş-ı meh-tâba (Hâzık G. 183/4)

3.16.Darağacı

Aşağıdaki beyitte ayrılık, bir darağacı gibi düşünülmüştür. "Gönlüm ve canım, beni ayrılığın darağacında bırakıp gitti. Eyvahlar olsun! Bu sıkıntı evinde yalnız kaldım." diyen âşık, içine düştüğü psikolojik durumun zorluğunu anlatmıştır:

Dâr-ı firkatde kodu gitdi dil ü cânım beni

Ey dirîgâ yalnız kaldım bu mihnet hânede (Usûlî G. 125/3)

3.17.Sürme

Aşağıdaki beyitte şair, "Ey Rabbim! Ayrılık sürmesini kanlı gözlerime çekenler, sıkıntı sürmesinin kalemini sürekli ağlayan gözlerinde bulsunlar." diyerek bu duruma düşmesine sebep olanlara beddua eder:

Çekenler kuhl-i firkat dîde-i hûn-bârıma yâ Rab

Mihen mîlin dem-â-dem çeşm-i giryânında bulsunlar (Mirzâzâde Sâlim G. 79/2)

3.18.Pas

Sevgiliden ayrı kalıştaki ruh halinin ifadesi için şairlerin, ayrılığın çok farklı kelimelerle bağdaştırdığı görülür. Neşâtî, ayrılığı bir pas gibi düşünmüştür. Ayrılık pasının kederiyle gönül aynası, sevgilinin yanağının aksinden ayrı kalamaz:

Olmaz Neşâtiyâ keder-i jeng-i hecr ile

Mir'at-ı sîne 'aks-i ruh-ı yârdan cüdâ (Neşâtî G/2-5)

3.19.Merdiven

Ayrılık, mesafeyi ve zorluğu ifade ettiği için merdivene benzetilir. Âşık, ayrılık merdiveninin sonunun gelmemesinden şikâyet eder. Ömür tükenmiştir, ancak bu merdivenin basamaklarının sonu yoktur:

Bu nerdübân-ı firâka nihâyet olmaz mı

Tükendi 'ömr tükenmez mi yohsa bu tederîc (Sâbir Parsa G. 22/4)

3.20.Kâfir

Vefasız sevgili Müslüman olsa da çaresiz gönül, ayrılık kâfirinin esiri olmaktan kurtulamamıştır:

Müsil mânâsın inan ey bî-vefâ bî-çâre dil şimdi

Esîr-i kâfir-i hicrândır âzâd olmadan kaldı (Şeref Hanım G. 247/4)

3.21.Pazı (Pazu)

Aşağıdaki beyitte Yenişehirli Avni ayrılığı “zorluk, baş edememe” ilgisiyle pazıya benzeterek farklı bir imge oluşturmuştur. Âşığın çektiği dertleri sadece gönlü ve canı bilir, ayrılık pazısının kuvvetini de (sürekli çekiştirilen) yakası bilir:

Kimse bilmez çekdiğüm derdi dil ü cânım bilür

Kuvvet-i bâzû-yı hicrânı girîbânım bilür (Yenişehirli Avnî G. 129/1)

3.22.Put

“Gönlümüzde bu can yakıcı titreme nedendir? Hicran putuna mı tutulduk?” diyen şair, ayrılığı umursamazlık, ilgisizlik boyutuyla putla ilişkilendirerek farklı bir imge ortaya koymuştur:

Bu lerze-i cân-sûz nedendür dilümüzde

'Avnî büt-i hicrâna giriftâr mı olduk (Yenişehirli Avnî G. 208/5)

3.23.Hoca

Âşık ve sevgili arasında en çok tecrübe edilen davranış tarzı ayrılıktır. Kavuşmak ne kadar çok arzulansa da ayrılık, çoğu zaman aşkın kaderi hâline gelmiştir. Ayrılığın hoca göstergesiyle ilişkilendirilmesinde bu tecrübe boyutu etkili olmuştur. Şairler, bu ilişkilendirmeyi genellikle olumsuz yönde yapmışlardır. “Ey padişahım! Sana kulluğuma şükrediyordun, ayrılık hocasına beni söylemeni kim söyledi.” diyen âşık, ayrılığı pek de sevilmeyen bir hocaya benzetmiştir. Ayrılık hocası, kavuşma varlığını başkalarına satmış ve âşığı dile düşürmüştür. Düşkün bir köle olan âşık, ayrılık hocasına satılmıştır ve âşığın başına türlü hâller gelmiştir:

Abd olaldan kulluğumdan şâkir idin ey melik

Kim dedi kim hâce-i hicrâna ikrâr et beni (Hayâlî Bey G. 410/2)

Çağırıp gayrılara satdı metâ-ı vaslı

Âh kim hâce-i hicrân beni dellâl itdi (Rahîmî G. 322/3)

Hâce-i hicrâna satdun bende-i efgendeni

İy efendüm n'eyledi gör 'âkıbet hicrân bana (Süheylî G. 8/4)

Savm-ı firâkın îd-i visâli yakındır

Bir gün olur du'âlarımız müstecâb olur (Şeyh Galib G. 25/17)

SONUÇ

Edebiyatın özellikle de şiirin en çok ele aldığı konulardan biri de ayrılıktır. Aşk, âdeta bir bağımlılık olduğu için terk edilmiş, yoksunluk duygusunun ortaya çıkmasına yol açar. Ayrılık, hayatın en zor süreçlerinden biridir ve seven insana hayal kırıklığı, hüznün, özlem, kızgınlık, hayıflanma gibi olumsuz duygular yaşatır. Aşk, insanların hayatını anlamlı hale getiren büyük bir mutluluk kaynağıdır. Hayatlarını, duygularını, hayallerini paylaşan insanların aralarındaki bağın kopması anlamına gelen ayrılık ise baş edilmesi zor bir durumdur.

Klasik Türk şiirinde de konular genelde aşk merkezli olduğu için ayrılık da bu aşkın kaçınılmaz sonucudur. Âşık, sevdasına kavuşmak için türlü mücadelelere girer, sevgiliden gelen her türlü eziyete katlanır, ancak yine de sevgiliyle bir araya gelemmez. Âşık, sevgiliden lütuf beklese de sevgili daima ulaşılmayan, yüce bir konumda olduğu için âşığa iltifat etmez. Âşğın ömrü, âdeta ayrılıklarla geçer. Bu ilişkide hüküm, yani güç sevgilinin elinde olduğu için âşık da sevgilinin kendisine biçtiği bu role boyun eğmek zorundadır. Âşık, ayrılıktan şikâyet etse de kavuşmanın neticesinde meydana gelebilecek ayrılığa katlanamayacağını düşünerek yine ayrılığı tercih eder. Aslında âşığı duygusal anlamda diri tutan kavuşma arzusu, daima bir umut olarak kalmalıdır. Kavuşmanın aşkı öldürme riskine karşı âşık, çoğu zaman ayrılığı kabullenilir. Klasik şiirdeki aşk anlayışı, kavuşmaya değil ayrılığa dayanan ve ondan beslenen bir yapıya sahiptir. Şairler “gam, dert, bela, acı, üzüntü, güçsüzlük, gözyaşı, yük, korku, gariplik, sitem, mahrumiyet, sabır” gibi duyguları çağrıştıran ayrılık kavramını daha etkili ve güçlü bir şekilde ifade etmek için çoğu zaman çeşitli edebi sanatlar yardımıyla somutlaştırma yoluna gitmişlerdir. Edebî sanatların, alışılmadık bağdaştırmaların, şairlere hayal dünyalarını somutlaştırmada, yani imgeye dönüştürmede geniş imkânlar sunduğu görülmüştür.

Klasik Türk şiirinde âşğın en zor imtihanı olan ve şiirde “firâk, firkat/fürkat, iftirak, hicr/hecr, cüdâ, cüdâyî” kelimeleriyle ifade edilen ayrılık kavramını dile getiren beyitler incelendiğinde bu kavramın tabiat, eşya ve insanla ilgili unsurlarla (çöl, vadi, dağ, taş, çukur, kuyu, bahçe, gül bahçesi, gül fidanı, ağaç, diken, rüzgâr, sonbahar, kış, kurt, yılan, pençe, aslan pençesi, baykuş, pervane, kafes, akşam, gece, zindan, döşek, uyku, deniz, gemi, girdap, çapa, zehir, kezzap, acı su, kanlı su, cehennem, ateş, yakıcılık, hararet, sıtma, ocak, duman kılıç, hançer, ok, topuz, testere, kazma, neşter, makas, çengel, yara, meclis, saki, içki, şarap, tortu, çengi, iklim, köy, mülk, diyar, Kenan diyarı, köşe, kıyı, yuva, kulübe, hapishane, harabelik, Ramazan, oruç, imsak, sofrası, asker, tuzak/yol kesme, Kıyamet günü, hikâye, divan, defter, mektup, sermaye, zarar, hazine, yüzük, pazar, kumaş, ip, etek, keten, darağacı, sürme, pas, merdiven, kâfir, pazı, put, hoca) ilişkilendirilmesinde “sıkıntı, mahrumiyet, uzaklık, engel olma, acımasızlık, hüznün, bela, dert, yoksunluk, çaresizlik, zorluk, acı çekme, canın yanması, sitem, yalnızlık, özlem, gözyaşı, çokluk, korku, mesafe, umursamazlık, tecrübe” gibi anlam bağlarının etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Antakyalı, Banu (2020). "Bağlanma ve Ayrılık Kavramları Bağlamında Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna Anlatısı". *Ayrılık Kitabı*. Ed. Emine Gürsoy Naskali. 33-58. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, Cem (Dü.) (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kuran-ı Kerim Meâli (2008). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özerol, Nazmi (2013). *Eğribozlu İzzet Ahmed Divanı*. Malatya: Serhat Matbaacılık.
- Özerol, Nazmi (2013). *Yenişehirli İzzet Divanı*. Malatya: Serhat Matbaacılık.
- Pala, İskender (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sami, Şemseddin (1986). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Endurun Kitabevi.
- Tolasa, H. (1973). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (1999). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Maârifet Yayınları.
- Metin Bankası ve Kültür Bakanlığı e-kitap Projesinde Yer Alan Divanlar:*
(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78354/divanlar.html>),(<https://groups.yahoo.com/neo/groups/metinbankasi/info>)
- Amrî Divanı (hzl. Mehmet Çavuşoğlu).
- Avnî Divanı (hzl. Muhammet Nur Doğan).
- Ayıntablî Hâfız Divanı (hzl. Rabia Derya Tuyan).
- Azmîzâde Hâletî Divanı (hzl. Bayram Ali Kaya).
- Bâkî Divanı (hzl. Sabahattin Küçük).
- Bursalî İffet Divanı (hzl. Mehmet Arslan).
- Behîştî Divanı (hzl. Yaşar Aydemir).
- Çakerî Divanı (hzl. Hatice Aynur).
- Emrî Divanı (hzl. Yekta Saraç).
- Erzurumlu Zihnî Divanı (hzl. Muhsin Macit).
- Es'ad Efendi Divanı (hzl. Muhammet Nur Doğan).
- Fasîhî Divanı (hzl. Haluk Gökalp).
- Fatîn Divanı (hzl. Mehtap Erdoğan).
- Filibeli Vecdî (hzl. Hasan Kavruk-Bahir Selçuk).
- Fuzûlî Divanı (hzl. Kenan Akyüz vd.).
- Handî Divanı (hzl. Ömer Özkan).
- Hasan Ziyâî Divanı (hzl. M. Gürgendereli).
- Hayâlî Bey Divanı (hzl. Ali Nihat Tarlan).
- Hayretî Divanı (hzl. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri).
- Hâzık Divanı (hzl. Hüseyin Güfta).
- Kadı Burhaneddin Divanı (hzl. Kaplan Üstüner).

Karamanlı Aynî Divanı (hzl. Ahmet Mermer).
Karamanlı Nizâmî Divanı (hzl. Haluk İpekten).
Kâmî Divanı (hzl. Ali Yıldırım).
Me'âlî Divanı (hzl. Esmâ Şahin).
Mekkî Divanı (hzl. Gürcan Karapanlı).
Mesîhî Divanı (hzl. Mine Mengi).
Mihrî Hatun Divanı (hzl. Mehmet Arslan).
Mirzâzâde Sâlim Divanı (hzl. Adnan İnce).
Nedîm Divanı (hzl. Muhsin Macit).
Neşâtî Divanı (hzl. Ömer Savran).
Nevizâde Atayî Divanı (hzl. Saadet Karaköse).
Nevres-i Kadîm Divanı (hzl. Hüseyin Akkaya).
Nigârî Divanı (hzl. Azmî Bilgin).
Rahîmî Divanı (hzl. Ahmet Mermer).
Revânî Divanı (hzl. Ziya Avşar).
Sâbir Pârsâ Divanı (hzl. Kâzım Yoldaş).
Sâbit Divanı (hzl. Turgut Karabey).
Seyyid Câzim Divanı (hzl. Yunus Kaplan).
Seyyid Nesîmî Divanı (hzl. Hüseyin Ayan).
Sun'î Divanı (hzl. Halil İbrahim Yakar).
Süheylî Divanı (hzl. Esat Harmancı).
Şehrî Divanı (hzl. Şener Demirel).
Şeref Hanım Divanı (hzl. Mehmet Arslan).
Şeyh Gâlib Divanı (hzl. Naci Okçu).
Şeyhî Divanı (hzl. Ali Nihat Tarlan).
Şeyhülislâm Yahyâ Divanı (hzl. Hasan Kavruk).
Tokatlı Kânî Divanı (hzl. İlyas Yazar).
Türâbî Divanı (hzl. Cihan Okuyucu).
Usûlî Divanı (hzl. Mustafa İsen).
Ümmî Sinân Divanı (hzl. Azmi Bilgin).
Üsküplü İshak Çelebi Divanı (hzl. Murat Keklik).
Vahyî Divanı (hzl. Hakan Taş).
Vasfî Divanı (hzl. Mehmet Çavuşoğlu).
Yenişehirli Avnî Divanı (hzl. M. Kayahan Özgül).
Zâtî Divanı (hzl. Ali Nihat Tarlan).